Davallada demogràfica i noves polítiques natalistes al Japó

vista prèvia >

El descens continuat de la natalitat i la fecunditat és una dinàmica en la que convergeixen els països desenvolupats. Una societat que s'ha caracteritzat per ser pionera pel que fa a la rapidesa del procés és la japonesa, que des del 2010 perd població a un ritme cada cop més accelerat. Fins a tal punt ha arribat aquesta disminució poblacional que el govern nipó ha aprovat durant el 2023 un paquet de «mesures sense precedents» destinades a facilitar i augmentar la natalitat.

Rosalia Avila Tàpies
Doctora en Lletres per la Universitat de Kyoto
Directora del Centre Cultural Barcelona (CCB), Kyoto, Japó
r.avilatapies@bncenter.jp

A les primeres dècades del segle XXI la dinàmica natural i l'estructura de la població japonesa han despertat un interès particular a causa del ràpid envelliment demogràfic —l'augment de la mitjana d'edat de la seva població— i de la davallada poblacional. Aquesta evolució demogràfica ha estat promoguda per una caiguda brusca de la fecunditat, precedida al seu torn per una baixa mortalitat en totes les edats i d'una alta esperança de vida, que ha donat lloc a una situació anomenada en japonès «*shôshi-kôreika*» —baixa natalitat i envelliment poblacional— fins al punt d'arribar al descens de la població absoluta. Convé destacar que tots ells són uns fenòmens que s'han consolidat al Japó abans que a cap altra nació avançada del món.[1]

Pel que fa a la natalitat i la fecunditat, les estadístiques vitals corresponents al 2022[2] mostren uns mínims històrics de 770.759 naixements i 1,26 fills per dona de mitjana —molt per sota del nivell que assegura el reemplaçament generacional, que és de 2,1. Tal com s'ha assenyalat, aquestes dades són les més baixes d'ençà que hi ha registres moderns al país que es remunten al 1899, i confirmen la persistència de la dinàmica demogràfica negativa i el declivi poblacional dels darrers anys, perquè les defuncions doblen la xifra de naixements —creixement natural negatiu— i el saldo migratori no ho compensa.

És important remarcar que la disminució de la població absoluta fou detectada al tombant de segle, i que s'ha anat confirmant després en tots els registres de població posteriors a l'any censal 2010 —que va registrar un màxim històric de 128,1 milions d'habitants. Actualment, el declivi està generalitzat a tot el país. Així, l'1 de gener del 2023 es va confirmar la disminució de la població en totes les 47 prefectures respecte a l'any anterior, per primera vegada des que Okinawa fou incorporada al recompte al 1972, després de l'etapa d'ocupació dels EUA.

Impactes socioeconòmics a llarg termini

D'aquesta manera queda palesa la continuïtat d'una situació demogràfica que ha estat pionera entre els països més desenvolupats, i que està caracteritzada per tres fenòmens: primerament, per una natalitat i fecunditat molt baixes; en segon lloc, per una estructura per edats molt envellida; i finalment, per la disminució de la població absoluta.

Això preocupa els governants japonesos pels seus efectes en el sistema econòmic actual que serà més difícil de mantenir —a causa de la reducció progressiva de la força laboral, dels consumidors i dels contribuents a les despeses públiques, entre d'altres raons, tot i encara que pugui augmentar la productivitat i la participació laboral de gent gran i de dones[3]—, i també en el seu posicionament global com a «tercera economia mundial» i estat amb forta presència a la comunitat internacional[4]. Igualment, es preveuen efectes negatius en la vitalitat de

1 AVILA TAPIES, «El repte demogràfic al Japó. El problema demogràfic i les seves implicacions socioeconòmiques».

2 MINISTRY OF HEALTH, LABOUR AND WELFARE (MHLW), «Reiwa 4-nen [2022] jinkô dôtai tôkei (kakuteisû) no gaikyô».

3 ECONOMIC AND SOCIAL RESEARCH INSTITUTE (ESRI), «Demographic change and economic growth».

4 KODOMO MIRAI SENRYAKU GIKAI. «Kodomo mirai senryaku hôshin (an)».

No és previsible la reversió de la situació demogràfica sense una política governamental efectiva

Figura 1

Evolució de les taxes de natalitat, mortalitat i l'índex de fecunditat al Japó (1925-2020)

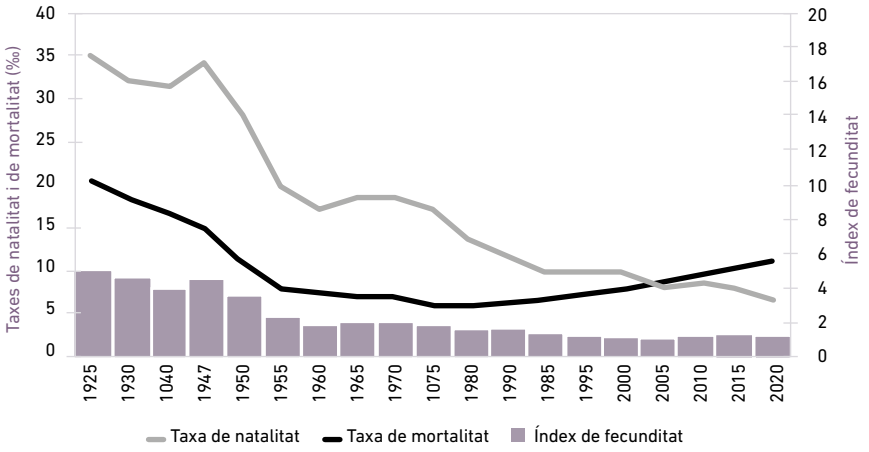

Font: Kôseirôdôshô (Ministeri de Salut, Treball i Benestar). Estadístiques vitals. Elaboració pròpia.

la societat japonesa, cada cop més necessitada de recursos de tot tipus per l'augment de la proporció de gent gran i de les seves necessitats.

Davant d'aquestes preocupacions locals, toca dir que no és previsible la reversió de la situació demogràfica sense una política governamental efectiva, o més efectiva que la que s'ha practicat fins ara al Japó. Així doncs, per tal d'afrontar aquesta situació, a inicis del 2023 el primer ministre japonès Fumio Kishida (1957) ha decidit finalment posar fil a l'agulla, aprovant un paquet de «mesures sense precedents» destinades a lluitar contra el fenomen de la caiguda de la natalitat i fecunditat, i que s'implementaran el pròxim any fiscal, abril de 2024. Així, el proppassat dia 13 de juny, en una roda de premsa des de la seva Oficina a Tòquio, Kishida va reconèixer que «*el descens poblacional al Japó és un problema imminent que no es pot ignorar i que afecta el conjunt de les activitats socials i econòmiques*», i en va assegurar que: «*Aquesta dècada és l'última oportunitat per intentar revertir la tendència de la disminució de la natalitat*». Sobre la que pensa actuar amb la «Política estratègica pel futur dels infants» —*Kodomo mirai senryaku hôshin (an)*, 13 de juny de 2023— contra la disminució de la natalitat i el declivi poblacional, que ha aprovat el Consell de Ministres.

Noves mesures natalistes «shôshika-taisaku»

En principi, les noves mesures impulsades des del govern van dirigides a combatre la disminució de la natalitat, a través de reforçar el suport econòmic als pares i mares, enfocant-se a augmentar els ingressos de la gent jove, ja que es conclou que les generacions joves i en edat de reproducció dubten a tenir fills per l'alt cost que suposa la seva criança al Japó. En efecte, segons l'informe de l'Institut Nacional de Recerca sobre població i seguretat social del Japó (IPSS) pel 2015[5], la raó més citada

5 NATIONAL INSTITUTE OF POPULATION AND SOCIAL SECURITY (IPSS). «The Fifteenth Japanese

Figura 2

Piràmide d'edat del Japó, a 1 d'agost del 2023

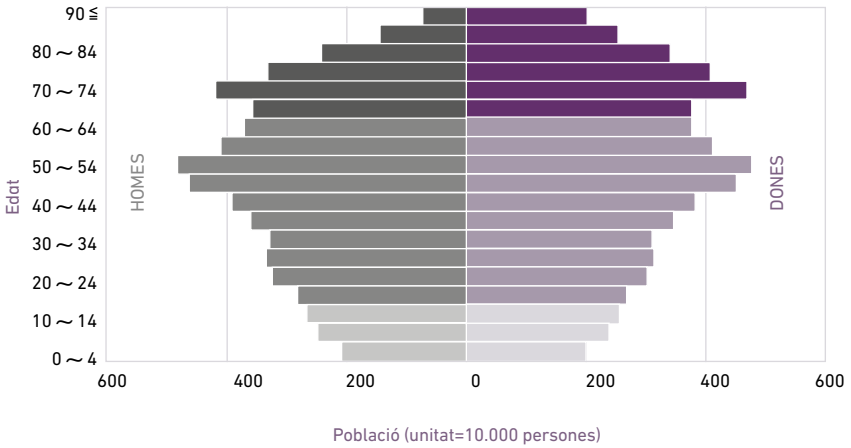

Font: Sômushô (Ministeri d'Afers Interns i Comunicacions): Estimació provisional de la població total al Japó per grups d'edat i sexe. 1 d'agost de 2023. Elaboració pròpia.

per la qual les parelles no tenen el seu nombre ideal de fills és perquè «costa massa criar i educar els fills» —56,3%—, seguida per la de «desagrada aguantar canalla amb l'edat» —39,8%—, entre d'altres.

Concretament, el primer ministre es compromet a augmentar el pressupost nacional relacionat amb la infància durant els tres anys vinents, destinant uns 3,5 bilions de iens —aproximadament uns 22.000 milions d'euros— addicionals anualment.

De moment, s'entreveuen dos eixos d'acció. Així, el primer seria el que promou el subsidi per cada fill i el segon el que actua sobre la cobertura salarial per descans laboral per maternitat/paternitat —permís postnatal parental. Aquestes mesures es concreten en:

a. Subsidi per cada fill: eliminació del llindar màxim d'ingressos familiars a l'hora de rebre subsidis per la criança, i extensió dels subsidis a totes les famílies amb menors a càrrec seu; ampliació dels ajuts mensuals per fills fins als 18 anys: 10.000 iens pel primer i segon fill, i 30.000 iens pel tercer fill en endavant.

b. Cobertura salarial per permís postnatal parental, referit al descans laboral per maternitat/paternitat: augment de les partides destinades a cobrir el sou d'aquells pares que descansen per permís de maternitat/paternitat, i ajuts per afrontar les despeses del part.

En la proposta no s'ha clarificat, però, la manera en la qual el govern aconseguirà els recursos econòmics per dur a terme aquest programa natalista. Sobre aquest punt, el primer ministre ha declarat que farà una anàlisi exhaustiva de la despesa pública per trobar prou recursos financers per poder implementar les noves mesures sense haver d'apujar impostos. Ha assegurat que

National Fertility Survey in 2015 Marriage Process and Fertility of Married Couples Attitudes toward Marriage and Family among Japanese Singles.

Malgrat l'esperat anunci de noves mesures, el país roman escèptic i no s'han generat gaires expectatives sobre la seva eficàcia

aviat elaborarà un full de ruta per garantir els fons necessaris i el farà públic.[6]

Opinió pública davant les mesures

Les mesures han suscitat un gran debat. Malgrat l'esperat anunci de noves mesures, el país roman escèptic i no s'han generat gaires expectatives sobre la seva eficàcia, segons ens informen els sondeigs d'opinió de l'emissora pública japonesa NHK[7]. Els sondeigs de la NHK ens permeten monitorar el nivell d'acceptació de les propostes governamentals a través d'enquestes telefòniques amb preguntes tancades. Afegim que són enquestes mensuals, d'àmbit nacional i dirigides a unes 2.500 persones de més de 18 anys, amb una taxa de resposta del 50%, aproximadament.

Tot seguit, presentem les tres últimes que consulten sobre les noves mesures natalistes i les seves respostes —obviem «altres» i «no ho sé, no contesto».

A l'última enquesta pública —NHK seronchôsa, 7-9 juliol 2023— on es tracta aquesta qüestió es va recollir la següent informació, a partir d'un enunciat sobre les noves «*mesures contra la disminució de la natalitat, per les quals el govern té previst assegurar un pressupost anual de 3 bilions de iens durant els tres anys vinents, centrant-se en l'ampliació de les ajudes per fills*». El 7% dels enquestats va dir que tenia grans expectatives, el 26% va dir que tenia algunes expectatives, el 41% va dir que tenia poques expectatives i el 21% va dir que no en tenia.

El mes anterior —NHK seronchôsa, 9-11 juny 2023— ja s'havien recollit les següents respostes a dos enunciats que demanaven la valoració de les mesures per frenar la caiguda de la natalitat. Primerament, i preguntant sobre l'efecte de les mesures, el 39% va contestar que se n'esperen i el 56% que no se n'esperen. En segon lloc, i amb un enunciat sobre «*els recursos financers destinats a les mesures per combatre la disminució de la natalitat, que el govern ha dit que garantirà mitjançant reformes a la despesa de la seguretat social i també un nou sistema de subvencions de suport, però quan se li pregunta sobre els detalls concrets, diu que ho ha d'examinar a partir d'ara*». El 44% dels enquestats va dir que s'hauria de mostrar l'esquema general aviat i el 48% va dir que s'hauria de prendre temps per examinar-ho bé.

Dos mesos abans —NHK seronchôsa, 12-14 maig 2023— i sota la pregunta de «*quina creien que hauria de ser la principal manera d'aconseguir recursos financers per posar en pràctica les mesures contra la disminució de la natalitat*», el 8% va dir «emissió de bons nacionals», el 9% «augmentar els impostos», el 19% «revisió de les primes de la seguretat social» i el 53% «retallar altres pressupostos».

Veiem, doncs, que els japonesos es mantenen escèptics respecte a l'efectivitat de les mesures públiques, però no indiferents. Igualment, i sabent que viuen al país desenvolupat més endeutat del món, amb un deute públic estratosfèric —el 263% del PIB el març de 2023—, desitgen que el govern reorganitzi la despesa pública per finançar les propostes, sense haver d'augmentar-la, ni apujar impostos.

6 A data de publicació d'aquest article, encara no s'havia concretat aquest full de ruta econòmic.

7 NIPPON HÔSO KYOKAI (NHK). *NHK seronchôsa*.

Conclusions

El 13 de juny del 2023, el primer ministre japonès va presentar la seva «Política estratègica pel futur dels infants» en roda de premsa. Aquesta pretén afrontar el repte demogràfic del Japó amb un programa natalista contundent, o més concretament, amb unes mesures sense precedents per frenar la caiguda del nombre de naixements i de la fecunditat. Les mesures inclouen l'ampliació de les prestacions per a fills i els permisos de cura dels infants. El punt clau de la política és augmentar els ingressos dels joves i de la generació que cria, amb el creixement econòmic i les mesures contra la disminució de la natalitat anant de la mà.

En la proposta oficial hi ha, però, moltes incògnites importants, també, particularment pel que fa al seu finançament. Tals com: els recursos financers per implementar les noves mesures natalistes es generaran revisant i reduint l'atenció mèdica i les cures geriàtriques, per exemple? Quan es tindran els detalls sobre els recursos financers necessaris per implementar les mesures? Es poden garantir recursos financers estables i desenvolupar plans institucionals sostenibles?

Per acabar, s'ha de considerar que l'enfocament oficial a la resolució de la disminució de la natalitat i del declivi poblacional és insuficient, perquè les noves mesures se centren en un marc de suport econòmic a les famílies joves. Caldria combinar aquestes mesures amb actuacions en altres variables que també influeixen en el comportament demogràfic de la població. Cal actuar també, doncs, amb polítiques socials, educatives i migratòries per canviar actituds i normes discriminatòries, i així poder crear les condicions per a una veritable conciliació de la vida laboral i familiar, i una distribució més igualitària de les tasques domèstiques entre homes i dones per tal de recuperar la natalitat. Així com també cal certa obertura a la immigració internacional per frenar la davallada poblacional i adaptar-se millor als reptes futurs. ■

■ Bibliografia

AVILA TÀPIES, Rosalia. **«El repte demogràfic al Japó. El problema demogràfic i les seves implicacions socioeconòmiques».** A *dCIDOB*, 2007, núm. 101, pàg. 29-33. Disponible a: <www.raco.cat>.

ECONOMIC AND SOCIAL RESEARCH INSTITUTE (ESRI). **«Demographic change and economic growth».** A *ESRI International Conference 2023,* celebrada a Tòquio el 3 agost 2023. Disponible a: <www.esri.cao.go.jp>.

KISHIDA, Fumio. ***Roda de premsa a l'Oficina del primer ministre.*** Tòquio: 13 juny 2023. Disponible a: <www.kantei.go.jp>.

KODOMO MIRAI SENRYAKU GIKAI. **«Kodomo mirai senryaku hôshin (an)».** Juny 2023 Disponible a: <www.cas.go.jp>.

MINISTRY OF HEALTH, LABOUR AND WELFARE (MHLW), **«Reiwa 4-nen (2022) jinkô dôtai tôkei (kakuteisû) no gaikyô».** Setembre 2023. Disponible a: <www.mhlw.go.jp>.

NATIONAL INSTITUTE OF POPULATION AND SOCIAL SECURITY (IPSS). **«The Fifteenth Japanese National Fertility Survey in 2015 Marriage Process and Fertility of Married Couples Attitudes toward Marriage and Family among Japanese Singles. March, 2017».** Disponible a: <www.ipss.go.jp>.

NIPPON HÔSO KYOKAI (NHK). NHK seronchôsa. Enquestes d'opinió pública de: 7-9 juliol 2023, 9-11 juny 2023 i 12-14 maig 2023. Disponible a: <www.nhk.or.jp>.